

1960-2020 Yılları Arasında Türkiye’de Konut Tipolojisinin Sosyo – Kültürel Bağlamda İncelenmesi: Afyonkarahisar Kenti Örneği

Merve ÇİFTÇİ¹, Şerife Ebru OKUYUCU²

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Afyonkarahisar,

² Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, ebruokuyucu@hotmail.com

ÖZET

Türkiye için bir dönüm noktası olan Cumhuriyetin ilanı, pek çok alanda değişikliğe ve yeniliğe yol açtığı gibi mimarlık alanında da etkili olmuştur. Özellikle yaşam biçimlerinin değişimiyle beraber, konutların tipolojik, sosyolojik ve tektonik yapısında da farklılıklar yaşanmıştır. Bu çalışmada, 1960-2020’li yılları arasında Afyonkarahisar kentinde konut tipolojisinin sosyo – kültürel bağlamda değişimi analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı, 1960-2020 yılları arasındaki konut gelişimine etken olan faktörleri tespit ederek, bu faktörlerin Afyonkarahisar kenti özelinde konut tipolojisinin değişimine etkisini ölçmektir. Sosyo kültürel değişime neden olabilecek faktörlerin; nüfustaki değişim, göçler, üniversitenin varlığı ve uluslararası mimarlık akımları olduğu tespit edilmiş ve Afyonkarahisar kenti özelinde seçilen konut örnekleri analiz edilmiştir. Seçilen konut örneklerinin plan şemaları, fotoğrafları, mevcut durumları, tipolojik ilişkileri, teknik özellikleri gibi veriler toplanarak içerik analizi yapılmış ve bu verilere ilişkin tablolar oluşturulmuştur. Oluşturulan tablolar aracılığıyla; Afyonkarahisar kentinde 1960-2020 yılları arasında konut tipolojisi ve konut gelişimine etki eden sosyo-kültürel faktörler ilişkilendirilmiştir. Sonuç olarak, Afyonkarahisar’ın konut gelişiminde üniversitenin önemli bir etkisinin olduğu ve bu çerçevede özellikle 1+1 veya 2+1 konut üretimi önemli ölçüde arttığı görülmüştür. Afyonkarahisar kentindeki nüfusun artışıyla birlikte konut ihtiyacının arttığı lüks konut talebinin arttığı ve buna paralel olarak yaşam standartlarına göre farklı konut tiplerinin inşa edildiği görülmüştür. Ülkemizde hızla yayılan toplu konutların yine kent için önemli bir unsur olduğu da gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konut , Konut Tipolojisi, Afyonkarahisar, Afyonkarahisar Kentinde Konut Gelişimi, Afyonkarahisar Sosyo-Kültürel Özellikler

ABSTRACT

The declaration of the Republic, which is a turning point for Turkey, has led to changes and innovations in many areas, and has also been influential in the field of architecture. Especially with the change of lifestyles, there were also differences in the typological, sociological and tectonic structure of housing. In this study, the change of residential TIPL decency in Afyonkarahisar between 1960-2020 was analyzed in socio – cultural context. The aim of the study was to determine the factors that were factors in the development of housing between 1960-2020 and to measure the effect of these factors on the change of housing typology in Afyonkarahisar City.Dec. It was determined that the factors that may cause socio-cultural change were changes in the population, migrations, the existence of the University and international architectural movements, and the examples of housing selected in Afyonkarahisar City were analyzed. Data such as plan diagrams, photos, current status, typological relations, technical characteristics of selected housing samples were collected and content analysis was performed and tables were created for these data. Through the tables created, socio-cultural factors affecting housing typology and housing development in Afyonkarahisar city between 1960 and 2020 were associated Dec. As a result, Afyonkarahisar has a significant impact on the housing development of the university and in this context, especially 1+1 or 2+1 housing production has increased significantly. With the growth of the population in

Afyonkarahisar city, the demand for luxury housing increased, and in parallel, different types of housing were built according to living standards. It has also been observed that public housing, which is spreading rapidly in our country, is again an important element for the city.

Keywords: Housing, Housing Typology, Afyonkarahisar, Housing Development In Afyonkarahisar, Socio-Cultural Characteristics Of Afyonkarahisar

1.GİRİŞ

Kurtuluş savaşı ve yunan işgali ile birlikte Anadolu'nun pek çok kent ve köylerinde büyük tahribatlar meydana gelmiştir. Bu savaşların sona ermesiyle ile birlikte Cumhuriyet ilan edilmiş ve toplumsal bir değişim sürecine girilmiştir. Bu değişim sosyal, ekonomik, politik ve kültürel olmak üzere dört farklı alanda kendisini hissettirmiştir. Modern Türk toplumunun gelişim süresi başlamış ve Atatürk devrimleri sırasıyla gerçekleştirilmiştir. 1930'lu yıllardaki devletçi sanayileşme düşüncesi ile mekânsal açıdan devrimler gerçekleştirilerek modernleşme sürecine girilmiş, kentler birer sanayi merkezi haline getirilerek kentsel alandaki üretim ilişkilerinin ve toplumsal yapının dönüşümünün önü açılmış ve bu üretim alanlarında modernlik imgesiyle konut alanları oluşturulmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesinden 1950'li yıllara kadar ülkemizde ciddi oranda konut üretimi olmamış ve sadece resmi kurumların binaları inşa edilmiştir.

Cumhuriyet döneminde göçler ile başlayan hızlı şehirleşme ile geleneksel konutun ihtiyaca cevap vermemesi ve hızlı nüfus artışı konut sorununu ortaya çıkarmıştır. Cumhuriyet ile birlikte gelen toplumsal ekonomik ve kültürel değişimler bina mimarlığını, malzemelerini ve planları önemli ölçüde değiştirmiştir (Kapro, 2002).Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında başlayarak ülkemizdeki bazı yabancı mimarlar bazı çalışmalar yapmıştır (Yalvaç, 2019).

Eski çağlardan günümüze kadar insanoğlunun yeme ve içmeden sonraki en önemli sorunu "barınma" olmuştur. Barınma, insanoğlunun ihtiyaçları, ekonomi, sosyal yaşamı, yaşadığın çağın durumuna göre farklılık göstermiştir. Çoğu kişiye göre barınma insanın korunma ihtiyacının bir göstergesi olmuştur. Barınma, insanı doğanın zararlı veya istenmeyen etkilerinden koruyarak yaşamını sürdürmesini sağlarken, en temel biyolojik gereksinimlerini ve işlevlerini belirli bir düzen içerisinde gerçekleştirebilmesini sağlamaktadır (Doğan, 2019). Eskiden insanlar barınma olarak taşları oyarak elde ettikleri mağara gibi yerleri tercih ederken, günümüzde ise teknolojinin ilerlemesiyle birlikte daha modern yapılar tercih edilmektedir (Görgülü, 2016).

Cumhuriyet döneminde göçler ile başlayan hızlı şehirleşme ile geleneksel konutun ihtiyaca cevap vermemesi ve hızlı nüfus artışı konut sorununu ortaya çıkarmıştır (Kapro, 2002).Türkiye de, gelişmekte olan birçok ülke gibi yıllardır karşı karşıya bulunduğu konut sorununa çözümler aramıştır. Tarihsel süreç içerisinde, kırdan kente göçler ile hızla artan kent nüfusu neticesinde konut ihtiyacının karşılanmasında yetersiz kalmış, düzenli konut sistemi oluşturulamamış ve kent çevresi niteliksiz yapılar ile kuşatılmıştır (Hosanlı, 2011). Ortaya çıkan konut sunum biçimleri içerisinde "topluluk konut" üretimi, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de öne çıkan bir uygulamaya dönüşmüştür. Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşu ile yeni devletin önderliğinde yürütülen modernleşme programının konuttaki karşılığı olan topluluk konut üretimi 1930'larda konut kooperatifçiliği aracılığı ile ilk somut örneklerini ortaya çıkarmıştır (Hosanlı, 2011). Konut sorunu sadece konut üretimiyle aşılacak bir sorun olmayıp aynı zamanda üretilen konutların özellikle sabit gelirli alt ve orta sınıf için ulaşılabilir olması gerekmektedir. Çünkü konut sorunu özellikle alt ve orta gelir grubu insanların sorunudur. 1923-1950 yılları arasında Türkiye'nin içinde bulunduğu savaşların etkisiyle konut üretimi fazla olmamış fakat kent imarlarının yapıldığı bir dönem olmuştur. Konut üretimleri fazla olmamasına rağmen memur lojmanları, topluluk konut, kooperatif, apartman, gecekond, işçi konutları, deprem konutları gibi konut sunum biçimlerinin ilk örnekleri oluşmuş fakat bütçe kısıtlı olduğundan ve kentleşme

hızının yavaş olmasından üretim sınırlı kalmıştır. Bu dönemde daha çok bireysel konut üretimi olmuştur (Yetkin, 2009). Cantürk, (2016)'ya göre, bu koşullar altında, var olan bireysel konut üretimi, büyük ölçüde toplumun konut gereksinmesini karşılamak için yeterli olmuş; o yıllarda kentleşme hızı oldukça yüksek olan yeni başkent Ankara dışındaki kentlerde konut sorunu acil olarak ortaya çıkmamıştır. Değişen yaşam koşullarıyla birlikte büyük aileler, artık çekirdek ailelere dönüşmeye başlamış ve apartman kültürü gelişmiştir. Bu yeni apartmanların taşıyıcı sistemleri ise kargir yığma, kısmi betonarme olarak seçilmekte, buna bağlı olarak pencere açıklıkları ve mekân bölüntüleri de değişmektedir (Görgülü, 2016). Yılmaz (2018), Bu dönemde apartman orta gelirli halkın veya memurların sahip olacağı yerler değildir. Apartman sahipleri genellikle tüccarlardır. Bu yıllar ülkemizde kooperatifçiliğin de başladığı bir dönem olmuştur.

2.1960-2020 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE KONUT GELİŞİMİ

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte ülkemizde ekonomik, siyasi ve sosyal pek çok alanda önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerle birlikte tarıma dayalı olan ekonomi sanayileşmeyle birlikte yön değiştirmiştir. Ekonomik alanda görülen bu hareketlenme ile kent nüfusu hızla artmıştır (Faiz, 2012).

1950'lerde başlayan kente göç ile kalabalıklaşan kentlerde konut açığı ortaya çıkmıştır. Bu yıllarda gerek devlet eliyle üretilen konutlar gerekse kooperatifler ve Emlak Bankası'nın ürettiği konutlar ile konut açığı kapatılmaya çalışılmıştır. 1965 yılında kat mülkiyetinin yasalaşması apartmanlaşmanın artmasında önemli bir etken olmuştur (Faiz, 2012). 1950'li yıllar hem çok partili siyasal hayata geçilmesi, hem de liberal ekonomi politikalarının uygulanmaya konmasıyla hem ekonomik hem de politik açıdan yeni bir döneme geçilmiştir. Kentlerde doğan ucuz iş gücü ihtiyacı sonucunda kırdan kente göç hızlanmış ve kentlerin nüfusu bu dönemde ülke nüfusuna oranla %80 artış göstermiştir. Bu hızlı ve plansız kentleşme sonucunda ülke genelinde, konut ihtiyacı hızla artmış ve "konut sorunu" ortaya çıkmıştır. (Cantürk, 2016).

1960'da planlı döneme girilmesiyle birlikte, merkezi yönetimin konut alanındaki etkinliklerinde eskiye oranla bir artış görülmüştür. Bu dönem içine giren beş yıllık kalkınma planları ile konut sorunları ilk kez bir bütün olarak ele alınmış, kalkınma ile ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Planlı dönemde 1961 Anayasasının 49. maddesine göre, dar gelirli ya da yoksul ailelerin sağlık koşullarına uygun barınma gereksinmelerini karşılamak ödevi devlete yüklenmiş, Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur (Hosanlı, 2011).

Bu sürecin en ciddi sonuçlarından birisi; arsa spekülasyonu sonucu ortaya çıkan ve konut sorununun çözümü için kat yüksekliklerinin artışıyla kendini gösteren yaygın bir apartmanlaşma ve şehir habitatının dış çeperine doğru enformel sosyal ağları örgütlemek suretiyle yayılma olarak ortaya çıkan kronik bir gecekondulaşmadır. Türkiye'de 1960'dan sonra şehirlerin gelişme kalıplarının oluşumuna konut çevreleri açısından bakıldığında iki tür süreç yaşanmıştır. Birincisi, "doğal" bir gelişme kalıbı içinde üst gelir gruplarının hayat habitatı olarak öne çıkan lojman ve yerleşke tipi konut çevreleri; ikincisi ise, patolojik bir gelişme kalıbı içinde şekillenen çevre işçilerin ve alt gelir gruplarının toplumsal mekânı olan Türkiye'deki şehirleşme ve mekânsal gelişme sürecinin yapılanmasında önemli bir dönem olarak nitelendirilebilecek 1960'lı yıllar, bu dönüşümün araştırılması açısından da ilginç bir dönemdir (Arlı, 2005).

1965'te çıkarılan kat mülkiyeti yasasıyla çok yönlü bir düzenleme yapılmış ve tek parselde ev yapmaya gücü yetmeyen orta sınıflar için konut sahibi olma imkânı yaratılmıştır. Bu düzenlemenin en büyük etkisi, "yapsatçı" olarak tanımlanan küçük kapitalist konut üreticilerinin konut üretiminde önemli bir pay edinmesidir. Bu süreçte konut üretimi örgütlenmesinin büyük bir bölümü, yapsatçı sistemiyle olmuş, kentlerin merkezi

semtlerinde çoğunlukla orta ve üst gelir grupları için apartman tarzında konut üretilmiştir (Cantürk, 2016).

1965 yılı ve sonrasında Türkiye’de özellikle büyük kentlerde artan göç olayı şehirlerin nüfusunun artmasıyla imar koşullarında bazı düzenlemeler getirilerek kat sayıları artırılmıştır. Bu oluşum da apartmanlaşmanın yolunu açan ve hızlandıran bir sonucu doğurmuştur. Şehir merkezlerinin genel özellikleri bozularak bitişik düzende çok katlı yapılardan oluşan ve Türkiye’nin her yerinde aynı cephe ve plan özelliklerini gösteren bir plan ve büyük pencerelerden oluşan, yatay ve düşey hatların hâkim olduğu, yap-sat apartmanları ortaya çıkmıştır (Görgülü, 2016).

1980 yıllarından başlayarak 2000 yıllara hatta günümüze kadar gelen süreçte ülkemizin ekonomik politikaları inşaat sektörü üzerine kurulmuştur. Kooperatifler, TOKİ ve diğer yapılaşma projeleri ile şehirlerin boş alanları toplu konutlarla doldurulmuş veya kentsel dönüşüm ile şehir merkezlerinin fiziksel dokuları değişmeye başlamıştır.

Bununla birlikte, 1980’li yıllarla artan bilgi teknolojileri ile birlikte “Akıllı Konut” kavramı gelişmiştir. Sesli komutla hareket eden ev aletleri, kendi ısılarını ayarlayan evler, çipli kartlar yardımıyla sahiplerini tanıyan evler bunlara örnek teşkil etmiştir. Bu şekilde özellikle 1980 sonrasında “Akıllı Bina” ve “Akıllı Konut” kavramları inşaat ve mimarlık sektöründe oldukça yer etmeğe başlamış ve geleceğin konutları kavramı gelişmeye başlamıştır (Başak, 2007). Türkiye’de hem 1980’li yıllardan itibaren uygulanmaya başlanan neo-liberal politikaların hem de 2000’li yıllardan itibaren hayata geçirilen kent odaklı kalkınma planlarının sonucunda güvenli site tipi konut üretimleri önemli bir mekânsal örgütlenme biçimi olarak kendini göstermeye başlamıştır. 2000’li yıllarda, Türkiye’de üretilen güvenli siteler, ekonomik boyutuna ek olarak sosyo-kültürel, siyasal, mekânsal, güvenlik boyutuyla ele alındığında, konut barınma ve güvenlik işlevinden öte, özellikle sosyal statü ve yatırım işlevinden dolayı talep edilmektedir (Polat ve Kartal, 2018).

Kentten uzaklaşmak isteyen üst gelir gruplarının kapalı bir alan içerisinde, kontrollü, dışa kapalı siteleri, banliyöleri, kapalı adacıkları, kentsel bağları ya da başka bir deyişle kaçış adaları kurulmaya başlanmıştır. Bu projelerle başta orta gelir grubuna yönelik konutlar üretilirken ilerleyen dönemlerde üst ve orta gelir gruplarına yönelmeye başlanılmış, Rezidans veya Plaza olarak adlandırılan şehrin değerli arazileri üzerinde inşa edilen yüksek bloklardan oluşan dışa kapalı ve kontrollü siteler oluşmuştur. Şehrin merkezinde veya gelişen semtlerinde büyük arazi üzerinde daha büyük ölçeklerde villa tek ev veya apartman blokları şeklinde birçok konut formu içeren mahalleler kurulmaya başlanmıştır. (Polat ve Kartal, 2018).

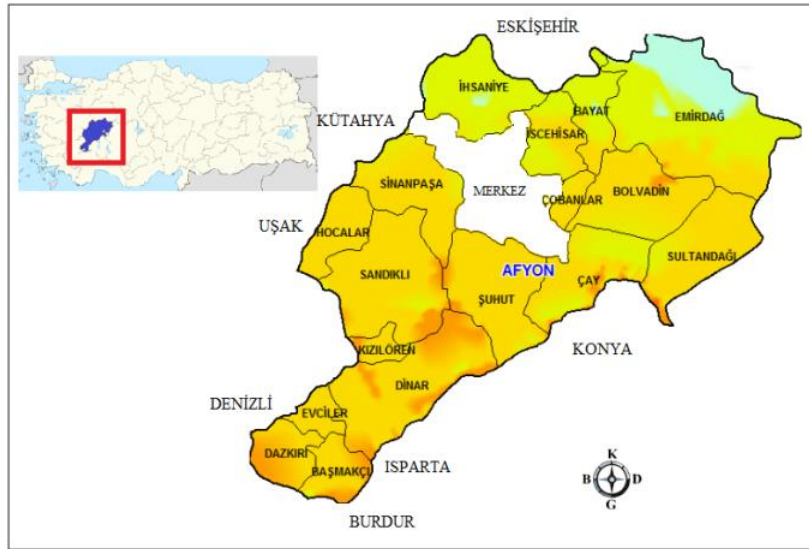
Son 20 yılda bilgi teknolojilerin artmasıyla birlikte sosyal ve kültürel pek çok alanda büyük değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler insanların barınma ve konut gereksinimlerinin de önemli ölçüde değiştirmiştir. Konut önceleri insanlar için barınma biçimiyken, 2000 yıllardan sonra hem barınma hem yaşam biçimi olmuştur. Bu dönemde yeni oluşan modern şehirleşme, sosyal hayatın içine neredeyse tamamen girmiştir.

Sürekli yeni arayışlar içerisinde olan tüketim toplumu, lüks konut sitelerinden sonra yeni bir konut tipi ile karşılaşır. Modern sonrası yaşam, kendisine yeni bir barınma biçimi daha sunar: Lüks konut sitelerinin kentten uzak yaşamına alternatif olarak, genellikle kent merkezine yakın yerlerde, çok katlı binalar olarak inşa edilen “rezidans”lar. Bu binalar, kent merkezinden uzakta oturmak istemeyen kentli için, merkeze yakın bir yaşam alternatifi oluşturmasıyla lüks konut sitelerinden ayrılır. Kent merkezinde site inşa edecek büyüklükte boş arsa bulunmaması ve olanların da maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle, lüks konut sitelerine göre daha küçük parsellerde, bir anlamda ev-otel olarak kullanılmak üzere çok katlı binalar olarak inşa edilirler. Lüks konut siteleri ile yarışır niteliklere sahip

bu binalar, bu sitelerdeki gibi karma işlevlidirler. Barınma işlevine yönelik olmasının yanında, alışveriş, eğlence, spor merkezi, ofis yapıları gibi çok sayıda yapı grubunu da bünyesinde barındırır. Bu sosyal zenginlik öyle bir boyuttadır ki, pek çok toplu konut yerleşmesi alt kentler niteliğindedir. (Görgülü, 2016).

3.AFYONKARAHİSAR'IN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

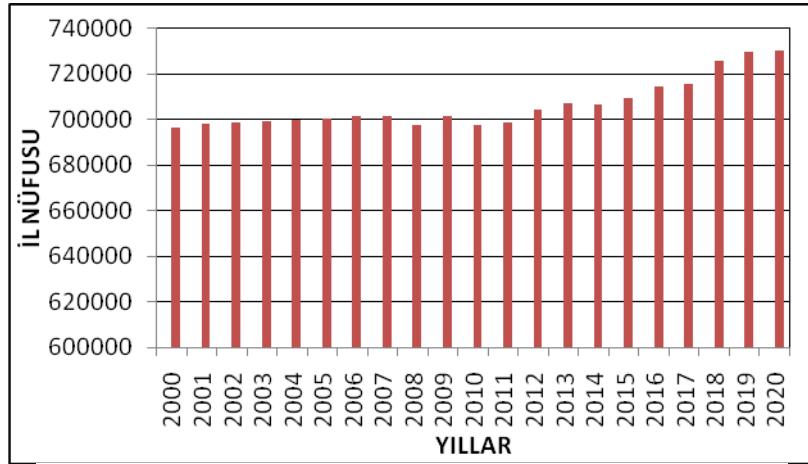
Afyonkarahisar, Batı Anadolu'yu İç Anadolu'ya bağlayan geçit noktasının güneyinde yer alır. Ege Bölgesi'nin doğusunda yer alan şehrin kuzeyinde Eskişehir, güneyinde Isparta, doğusunda Konya, batısında Uşak, kuzeybatısında Kütahya, güneybatısında ise Denizli ve Burdur illeri yer alır. 14.295 km² olup Türkiye'nin %1.85'ini meydana getirmektedir (Resim 1.)

Resim 1. Afyonkarahisar Kentinin Türkiye'deki Konumu (URL 1)

Afyonkarahisar kentinin sosyo-kültürel yapısını analiz edebilmek bağlamında; kentlinin yaşam biçimi, kentteki nüfus değişimi, kentlinin eğitim durumu, kentteki sosyal ve kültürel aktiviteler, kentin sosyo-ekonomik yapısı gibi faktörlerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Afyonkarahisar'ın cumhuriyetin ilan edilmesinden günümüze kadar sosyo kültürel gelişiminin en önemli göstergesinin eğitim durumu, yaşam biçiminin değişimi, nüfus değişimi ve göçlerin olduğu görülmüştür.

1950 yılında Afyonkarahisar genel nüfusu 372.273 iken şehir merkezi 65.873'dir. Afyonkarahisar'ın 1985-1990 dönemi yıllık nüfus artış hızı binde 20,57 ile Türkiye ortalamasından (% 21,71) düşüktür. Afyon ülke genelinde en çok nüfus artış hızına sahip 26'ncı ildir. 1990 Yılı Genel Nüfus Sayımına göre, Afyon ilinin toplam nüfusu 739.223'tür. 2000'li yıllarda yaklaşık 700.000 nüfusu varken, 2011 yılından sonra artışa geçmiş ve her sene belirli bir miktar artmıştır (TÜİK, 2020). Afyonkarahisar ili nüfus dağılımı Grafik 1'de gösterilmiştir.

Grafik 1. Afyonkarahisar ili nüfus dağılımı (TÜİK, 2020).

1950'lere değin ülke ortalamasının üzerinde bulunan il nüfus yoğunluğu bu tarihten sonra gerilemiştir. 1950-1955 yıllarındaki düşüş ise ülkenin içinde bulunduğu sanayi ve gelişme sürecinden şehrin yeterli payı alamadığını göstermektedir. Tarım yapılan topraklardaki daralma sonucu kırsal alandan kopan nüfus şehrin kentsel alanı yerine, sanayileşen diğer illere göç etmeye başlamıştır. Bunun sonucunda bu dönemde kentli nüfus payı azalmıştır. 1955-1960 yıllarındaki hızlı nüfus artışı ülkedeki genel nüfus artışına paralel bir gelişmedir. Bununla beraber nüfus artış hızının yine de ülke gelişme hızının altında olması göçün devam ettiğini göstermektedir. 1960'lardan sonra yoğunlaşan iç göçün yanı sıra dış göç olanaklarının da ortaya çıkmasıyla şehir nüfusu ile ülke nüfus artış hızı arasındaki ayırım giderek artmıştır. 1960-1965 yıllarında ülke genelinin gerisinde olsa da en yoğun kentleşme hareketi gerçekleşmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde ilk 10 yıl boyunca nüfus artışında büyük bir sıçrama görülmezken, sonraki 10 yıl boyunca artış oranı daha fazladır. Nüfusun artması, konut ihtiyacının artmasına neden olmaktadır. Özellikle ailelerin konutlardaki yaşam biçiminin değişimi, çekirdek aile kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte, tek konutta yaşayan hane halkı sayısı azalmıştır. Bu bağlamda nüfusun artması ve hane sayısının azalması, konut tipolojilerindeki değişimi ve gelişimi tetiklemiştir. Afyonkarahisar ilinde 2000'li yılların başında ortalama hane halkı büyüklüğü yaklaşık 4 kişi iken, 2018 yılında bu durum 3,45 kişiye kadar gerilemiştir. Bu durumda şehir halkı için düşük ve orta sınıf ölçekli aile modelinin olduğu görülmektedir (TÜİK, 2020).

1960'lı yıllarda şehirdeki Türkçe konuşma oranı % 99,4 tür. Bu tarihte okuma yazma bilenlerin oranı ise % 43,2 dir (Yaşar, 2007). 1996 yılında yapılan bir araştırma ile nüfus oranına göre okur-yazarlık olarak Afyonkarahisar ili %82,45 ile Türkiye'de 27. sırada yer almaktadır. Afyonkarahisar ili içerisinde 2008 yılında okuma yazma oranı % 92 iken, 2018 yılında ise bu oran % 97,42'e yükselmiştir. (TÜİK, 2020). Kentte üniversite mezunlarının sayısı az olsa bile, ilköğretim eğitimi için okula gitmek zorunda olan çocuklar, evlerinden dışarıya çıkmakta ve sosyal hayatın içine karışmaktadırlar. Durmaz, (2010)'a göre, Afyonkarahisar ilinin nüfusunun neredeyse yarısı iki çocuğu da okula gitmektedir. Çocuklarını okula göndermek zorunda olan ailelerin konut tercihleri de değişmiştir. Daha fazla odası olan, daha büyük alanlara sahip konutlar tercih edilmeye başlanmıştır.

Yapılan bir araştırmaya göre 1980'li yıllarda Afyonkarahisar'ın il ve/veya ilçe sosyo-ekonomik gelişmişlik değerleri ve ülke içindeki yeri belirli ölçüde yükselmiştir. 1980'ler boyunca Afyonkarahisar Türkiye ortalamasına yakın veya üzerinde değerler almıştır. Yapılan bir araştırma ile Afyonkarahisar merkezde oturan kişilerin yaklaşık % 64 ünün kendi evine sahip olduğu % 36 ise kiracı olduğu görülmektedir (Durmaz, 2010). Kentin sosyo-ekonomik durumu gelişmeye başladıkça, kentlinin yaşam biçimi ve tercihleri de

buna paralel olarak değişmiştir. Daha konforlu ve daha büyük konutlar tercih edildiği için; konut tipolojileri bu ölçüde değişiklik göstermeye başlamıştır.

Afyonkarahisar kentindeki yaşam biçimi ve yaşam standartları tüm ülkede olduğu gibi zamanla değişikliğe uğramıştır. Kentin imar planında yapılan değişiklikler bu gelişimin göstergelerinden bir tanesidir. Afyonkarahisar kentinin haritası 1932-1935 yılları arasında, ilk imar planı ise 1938 yılında yapılmıştır. Bu plan 1951 yılında revize edilmiş ve 1972'ye kadar yürürlükte kalmıştır. 1951 yılında revize edilen imar planı kale ve çevresindeki yerleşim yerleriyle, bugünkü yeşil yolun doğusunda kalan alanları ve çevre yoluna kadar olan bölgeyi kapsamaktadır. 1950-1970 döneminde bu plana Meteoroloji, Cezaevi, Kız Öğretmen Okulu yerleriyle Otogar, Sanayi Sitesi ve bazı konut alanları ilave edilerek, yeni yerleşim alanları oluşturulmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısında şehrin ova kısmında yeni mahalleler kurulmuş, yüzyılın sonuna doğru yerleşim, Konya Ovası'na, Afyon-Ankara-İstanbul ve İzmir yönüne doğru ilerleyerek kent genişlemeye başlamıştır (Uyan, 2001). Kentin fiziksel bağlamda büyümesine paralel olarak, konut sayıları artmış, konut tipleri değişime uğramış ve bu bağlamda konut tercihlerinde kentliye sunulan seçenekler çoğalmıştır.

Afyonkarahisar kentindeki konut tipolojisindeki değişimin nedenlerini; kentteki nüfusun artışı, eğitim durumundaki gelişmeler, kentlinin sosyo-ekonomik durumun gelişimi, kentnin fiziksel, sosyal ve kültürel bağlamda gelişimi olarak sıralamak mümkündür.

4.AFYONKARAHİSAR'DA 1960-2020 YILLARI ARASINDA KONUT TİPOLOJİSİNİN SOSYO-KÜLTÜREL BAĞLAMDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Afyonkarahisar kentinin 1960-2020 yılları arasında konut tipolojisine etki eden faktörlerin belirlenmesine yönelik bir model hazırlanmıştır. Afyonkarahisar kentinin konut tipolojisinin değişimine etki eden faktörler; kentin tarihi gelişimi, kentteki sosyo-kültürel değişim ve kentin fiziksel özellikleridir. Afyonkarahisar kentinde konut tipolojisinin değişimine etki eden faktörleri; nüfus, göç, gelir düzeyi, oda sayısı, mekan çeşitliliği, konut büyüklüğü, kat sayısı, yapı nizamı, yapı malzemesi gibi alt açılımlar oluşturmaktadır (Tablo 1.)

Tablo 1. Çalışma Modeli

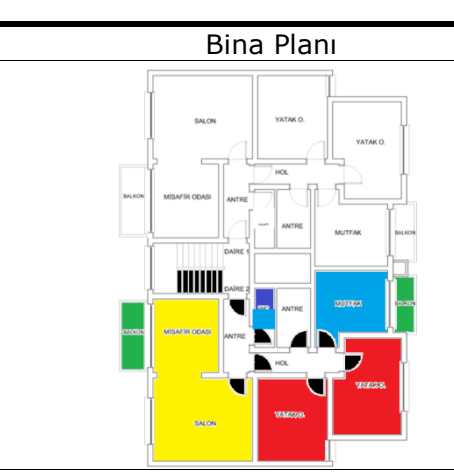

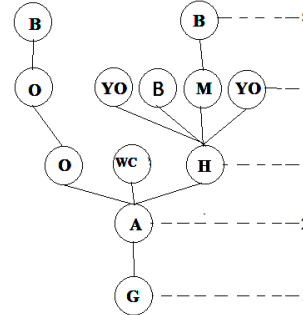
Bu çalışma kapsamında, kentteki konut tipolojisinin değişimine etki eden faktörlerden sadece sosyo-kültürel değişim ölçeği irdelenmiştir. Bu bağlamda çalışmada; Afyonkarahisar'ın sosyo-kültürel değişim faktörünün alt açımları olan, kentlinin gelir durumu, hane içinde yaşayan sayısı, konuttaki oda sayısı ve mekan çeşitliliği gibi başlıklar ele alınmıştır. Kentteki sosyo-kültürel değişim faktörünü oluşturan alt açımlar, 1960-2020 yılları arasında değişen konut tipolojisiyle ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Bu yıllar arasında değişim gösteren beş adet konut tipi seçilerek, konum, büyüklük, plan şemaları, mekan dizimi gibi başlıkları içeren analizler, tablolar halinde sunulmuştur.

4.1.Bulgular

1960-2020 yılları arasında Afyonkarahisar kentinde değişen konut tipolojilerinin analizi için beş adet konut tipi seçilmiştir. Konutların konumu, arsa büyüklüğü, konut tipi, kat sayısı, oda sayısı, alanı, oda büyüklükleri, bina parsel görüntüsü, plan şeması, kat erişim şeması gibi verilerin yer aldığı analiz tabloları hazırlanmıştır (Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6).

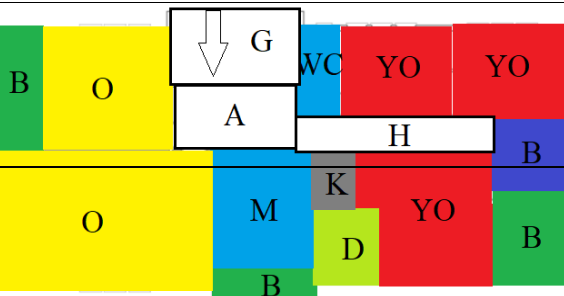
Tablo 2 1975 Yılı Örnek Bina Modeli (1)

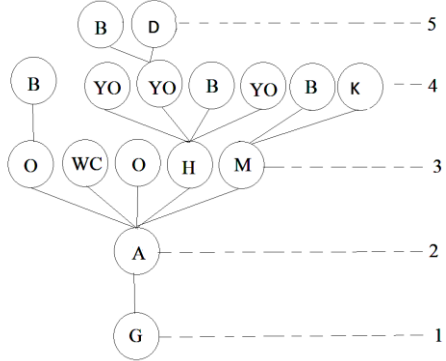
Mahalle	Cumhuriyet	Bina Parsel Görüntüsü	
Ada/parsel	817/539		
Ruhsat Tarihi	1975		
Parsel Büyüklüğü	2,790		
Yapı özelliği	Apartman Kargir		
Kat sayısı	Zemin+3 kat		
Daire Kat	1		
Oda sayısı	3+1		
Daire Alanı (m ²)	104		
		Bina Planı	
MEKÂN ÖZELLİKLERİ	m²	ORAN (%)	
Giriş (Antre)	5	4,81	
Mutfak	12	11,54	
Oturma odası	---	0	
Misafir Odası+Salon	35	33,65	
Yatak Odası	15	14,42	
Yatak odası	13	12,50	
Hol	5	4,81	
Banyo	5	4,81	
Tuvalet	4	3,85	
Balkon	10	9,62	

Kiler	---	---
TOPLAM	104	100
Binanın fotoğrafı		Kat Erişim Grafiği
		

Tablo 3. 1987 Yılı Örnek Bina Modeli (2)

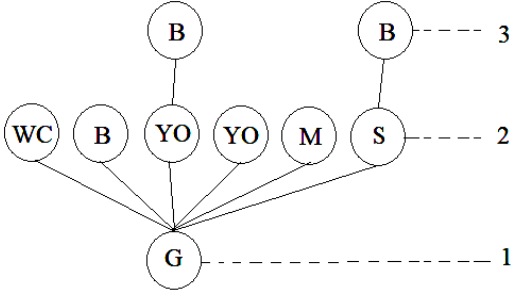
Mahalle	Dervişpaşa		Bina Parsel Görüntüsü
Ada/parsel	1001/7		
Ruhsat Tarihi	1987		
Parsel Büyüklüğü	507		
Yapı özelliği	Bahçeli Kargir		
Kat sayısı	Zemin+4 kat		
Daire Kat	4		
Oda sayısı	4+1		
Daire Alanı (m2)	203		
			Bina Planı
MEKÂN ÖZELLİKLERİ	m2	ORAN (%)	
Giriş (Antre)	13	6,40	
Mutfak+Kiler	21	10,35	
Oturma odası(günlük o.)	25	12,32	
Misafir Odası	40	19,70	
Yatak Odası+Duş	28	13,79	
Yatak Odası	15	7,39	
Yatak Odası	13	6,40	
Hol	10	4,93	Kat şematik planı
Banyo	8	3,94	

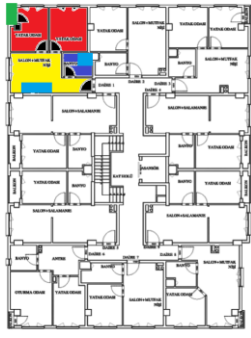
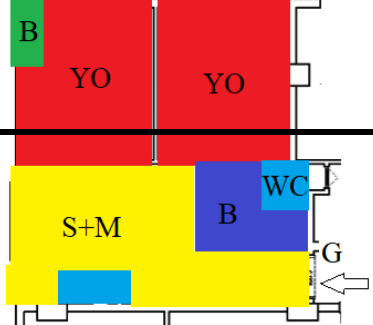
Tuvalet	5	2,46	
Balkon	25	12,32	
TOPLAM	203	100	
Binanın fotoğrafı			Kat Erişim Grafiği
			

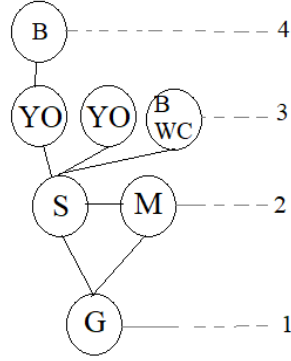
Tablo 4. 2015 Yılı Örnek Bina Modeli (3)

Mahalle	Güvenevler	Bina Parsel Görüntüsü	
Ada/parsel	1838/1		
Ruhsat Tarihi	2015	Bina Planı	
Parsel Büyüklüğü	27370 m ²		
Yapı özelliği	Betonarme	Kat şematik planı	
Kat sayısı	17		
Daire Kat	12		
Oda sayısı	2+1		
Daire Alanı (m ²)	85		
MEKÂN ÖZELLİKLERİ	m²	ORAN (%)	
Giriş (Antre)	4	4,71	
Mutfak	12	14,12	
Oturma odası	---	0,00	
Misafir Odası	20	23,53	
Yatak Odası	11	12,94	
Yatak odası	9	10,59	
Hol	5	5,88	
Banyo	4	4,71	

Tuvalet	3	353
Balkon	17	20,00
Kiler	---	0,00
TOPLAM	85	100
Binanın fotoğrafı		Kat Erişim Grafiği
		

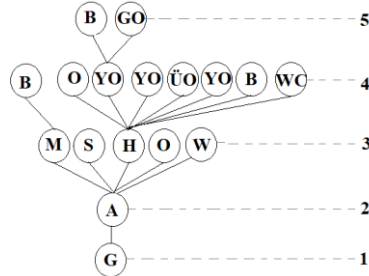
Tablo 5. 2018 Yılı Örnek Bina Modeli (4)

Mahalle	Erenler	Bina Parsel Görüntüsü	
Ada/parsel	182/7		
Ruhsat Tarihi	2018	Bina Planı	
Parsel Büyüklüğü	817		
Yapı özelliği	Betonarme		
Kat sayısı	Dükkan+4 kat		
Daire Kat	2	Kat şematik planı	
Oda sayısı	1+1		
Daire Alanı (m ²)	45		
MEKÂN ÖZELLİKLERİ	m²	ORAN (%)	
Giriş (Antre)	---	---	
Mutfak	---	---	
Oturma odası	---	---	
Salon+Mutfak	16	35,56	
Yatak Odası	12	24,44	
Yatak odası	12	24,44	
Hol	---	---	
Banyo+Wc	5	11,11	

Tuvalet	---	---
Balkon	2	4,44
Kiler	---	---
TOPLAM	45	100
Binanın fotoğrafı		Kat Erişim Grafiği
		

Tablo 6. 2018 Yılı Örnek Bina Modeli (5)

Mahalle	Erkmen/	Bina Parsel Görüntüsü		
Ada/parsel	1521/9			
Ruhsat Tarihi	2018			
Parsel Büyüklüğü	8243			
Yapı özelliği	Betonarme			
Kat sayısı	Dükkan + 11 kat			
Daire Kat	5			
Oda sayısı	5+1			
Daire Alanı (m ²)	212	Bina Planı		
MEKÂN ÖZELLİKLERİ	m²	ORAN (%)		
Giriş (Antre)	13	6,13		
Mutfak	25	11,79		
Oturma odası	15	7,08		
Misafir Odası	43	20,28		
Yatak Odası+Duş+G.o	30	14,15		
Yatak Odası+Duş	12	5,66		
Yatak Odası	12	5,66		
				

Çalışma Odası	12	5,66
Ütü Odası	6	2,83
Banyo	8	4,25
Tuvalet	4	1,89
Vestiye O.	6	2,83
Balkon	14	6,60
TOPLAM	212	100
Binanın fotoğrafı		Kat Erişim Grafiği
		

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Afyonkarahisar kentinde 1960-2020 yılları arasında konut tipolojilerinin değişimine neden olan faktörler analiz edilmiş ve bu yıllar arasında inşa edilen beş farklı konut tipi üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. İncelenen konut tiplerine ilişkin elde edilen bulguların sonucunda;

1970'li yıllarda inşa edilen konut örneğinin kargir yapıda, 4 katlı, plan şemasının üç oda bir salondan oluştuğu, 104 m²'lik bir alana sahip olduğu ve oturma odasının bulunmadığı tespit edilmiştir. Kentteki nüfusun artmaya başladığı ancak hane sayısının azaldığı ve eğitim durumunun gelişimine paralel olarak ailelerin daha fazla odası olan aynı zamanda çok lüks olmayan konutları tercih ettiği, bu yıllarda, konutta yer alması gereken tüm mekanların bulunduğu, ortalama m²'lere sahip ve yüksek olmayan apartmanların oluşturduğu bir konut tipolojisi karşımıza çıkmaktadır.

1980'li yıllarda inşa edilen konut örneğinin kargir yapıda, 5 katlı, plan şemasının dört oda bir salon, bir kilerden oluştuğu ve 203 m²'lik bir alana sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu konutta yatak odasında duş yeri bulunmaktadır. Bu yıllarda, ailelerin sadece konut ihtiyacını karşılamaktan öte, konuta ilişkin talepleri de değişmektedir. Konuttaki oda sayısının artması, odaların alanlarının büyümesi, oturma odasının, kilerin ve yatak odasında duş yerinin bulunması ve her odanın ayrı bir işleve cevap vermesi sosyo-ekonomik gelişimin, konfor isteğinin ve kültürel gelişimin göstergesidir.

2010'lu yıllarda inşa edilen konut örneğinin betonarme, 17 katlı, plan şemasının toplam üç odadan oluştuğu, oturma odasının olmadığı ve 85 m²'lik bir alana sahip olduğu tespit edilmiştir. Konuttaki odaların sayısındaki azalma ve odaların alanlarındaki küçülme, konuttaki yaşam biçiminin değiştiğinin göstergesidir. Tüm dünyada ve ülkemizde olduğu gibi Afyonkarahisar kentinde de hızlanan ve temposu artan bir yaşam modeli benimsenmeye başlanmıştır. Çalışma hayatındaki tempo, evde geçirilen zamanın azalmasına yol açmıştır ve bu bağlamda konutun işlevi değişime uğramıştır. Zamanının çoğunu evde geçiren kadın, artık çalışma hayatına daha fazla yoğunlaşmış ve bireysel olarak yaşamı tercih etmeye başlamıştır. Konutta yaşayan sayısı azaldıkça, konutun oda sayıları azalmış ve odaların alanları küçülmüştür.

2020'li yıllarda inşa edilen konut örneğinin betonarme, 5 katlı, plan şemasının toplam iki odadan oluştuğu ve 45 m²'lik kompakt bir alana sahip olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi geliştikçe ve üniversite mezunlarının sayısı arttıkça; üniversiteyi kazanan bireyler, gittikleri kentlerde daha kompakt konutlarda yaşamayı tercih etmektedir. Bunun haricinde çalışma hayatının yoğunluğuyla paralel olarak, bireysel bir yaşamı tercih edenler, bir veya iki odalı konutlarda yaşamaya başlamıştır. Konut içinde geçirilen zamanın azalmasıyla ve daha dışa dönük bir yaşam biçiminin benimsenmesiyle birlikte apartmanların kat sayısı yükselirken, konutlardaki oda sayıları azalmıştır. Standart işlevlere sahip konutların tercih edilmesinin yanı sıra az odalı konutlara olan taleplerde artmıştır.

2020'li yıllarda inşa edilen başka bir konut örneği incelendiğinde; betonarme, 12 katlı, plan şemasının beş oda ve bir salondan oluştuğu, 212 m²'lik geniş bir alana sahip olduğu ve lüks olarak nitelendirilen bir konut tipi olduğu tespit edilmiştir. Standart işlevlere sahip odaların haricinde giyinme odası, her yatak odasında banyo, çalışma odası, ütü odası, vestiyer odası gibi pek çok odaya sahip olduğu görülmektedir. Kentlilerin sosyo-ekonomik seviyesi yükseldikçe, kültürel ve sosyal standartlar değiştikçe, konutlardaki konfor ve lüks arayışı da farklılaşmıştır. Sadece barınma işlevinin yetmediği, farklı işlevlere sahip ve pek çok gereksinimi karşılayabilecek nitelikte konutlar aranmaya başlanmıştır.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte değişen düzen, yaşam biçimini etkilediği kadar mimari yapıyı da etkilemiştir. Savaş sonrası güçlenmeye çalışan bir ülkede standartlaşan konut tipolojileri, zamanla değişime uğramıştır. 2000'li yıllara gelene kadar sadece yaşam alanlarından oluşan ve barınma ihtiyacını karşılamak üzere inşa edilen konutlar, tipolojik bağlamda çok da çeşitlilik göstermemektedir. Ancak teknolojinin gelişimiyle, dış dünyayla ve dijital dünyayla iletişimin artmasıyla birlikte, konuttan beklenen sadece barınma düzeyinde kalmamış, yaşamın sığdırıldığı bir dünya haline gelmiştir. Bir yandan her türlü imkanı sunan bir dünyaya sığdırılan konutlar tercih edilirken, diğer taraftan küçük alanlara sığdırılmış kompakt bir anlayış içinde olan konutlar tercih edilmektedir. Bu da gelişen ve değişen dünyada çok sesliliğin, çok çeşitliliğin ve çok katmanlı bir toplum yapısının göstergesidir.

KAYNAKLAR

- Arlı, A. (2005). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmaları, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C 3, S.6, 283-352.
- Başak, A., (2007). Tekin Alternatif Yaşam Modelleri ve Geleceğin Konutu: Konutun Kavramsal Değişimi ve Dönüşümü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Cantürk, E., (2016). Cumhuriyet'ten Günümüze Türkiye'de Konut Sorunu Ve Konut Politikalarının Gelişimi. (ALTÜST, Sayı: 18, Ocak-Mart 2016)
- Doğan, M. (2019). Müstakil Konutların Tarihsel Süreç İçerisinde Mekânsal Değerlendirilmesi: Konya Yaka Caddesi Örneği, Konya.
- Durmaz, E., (2010). Afyonkarahisar il Merkezinde 2008 yılı kişisel Gelir Dağılımı, Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Faiz, S. (2012). Cumhuriyet Modernizmi Bağlamında 1960-1979 Dönemi Apartman Tipi Konutlardaki Mekânsal Değişimler: Trabzon Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2012.
- Görgülü, T., (2016). Apartman Tipolojisinde Geçmişten Bugüne; Kira Apartmanından "Rezidans'a" geçiş, Tüba-Ked 14/2016.
- Hosanlı, M.S. (2011). Cumhuriyet Sürecinde Toplu Konut – Politika İlişkisi: Ankara Örneği, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans tezi,
- Kaprol, T. (2002). Cumhuriyet Sonrası 1930-1950 Yılları Arasında Bursa'da Mimari Gelişim, Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 1.

- Polat, Y., Kartal, M. (2018). Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de Modernleşme Bağlamında Dışa Kapalı Konut Üretimi, Aksaray Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2020). Türkiye genel nüfus sayısı göstergeleri.
- Uyan M., (2001). Anılarda Afyonkarahisar, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını.
- URL-1. “Afyonkarahisar Kentinin Türkiye’deki Konumu”,
<https://www.lafsozluk.com/2012/01/afyonkarahisar-afyon-ilinin-turkiye.html>.
Erişim Tarihi: 12.06.2021.
- Yalvaç, S. D. (2019). Ankara İli, Gölbaşı İlçesi, Hallaçlı Mahallesi’nde Bulunan Mehmet Ağa Konağı’nın Erken Cumhuriyet Dönemi Konut Mimarisi İle Karşılaştırması, Restitüsyonu ve Restorasyon Önerisi, Gazi Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- Yaşar, S., (2007) Siyasal, Sosyal, Ekonomik Yönleriyle AFYON (1923-1960), Ege Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yetkin, G.,(2009). Toplu Konut Uygulamalarındaki Fiziksel Mekan Özelliklerinin İrdelenmesi " Konya Örneği, Selçuk Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Yılmaz, S., (2018). İstanbul’da Konut Tipolojilerinin Değişim Süreci,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi, İstanbul.